ELS «ORGUES MENORS» DE LA CATEDRAL BASÍLICA DE BARCELONA

Pel que ens donen a conèixer els vells documents, sabem que els dirigents d'aquella església han tingut, desde temps ben reculats, un especial interès en el que fa referència a l'ús de l'orgue en els actes del culte litúrgic. Mossèn Josep Mas, que ha estat un dels arxivers més coneixedors del tresor immens contingut en la nostra catedral, ha donat a conèixer en les seves obres importantíssims documents en aquest aspecte. En un article publicat a «El Correo Catalán», als 27 de novembre de 1912, ha recollit una quantitat considerable de materials, que bé podríem dir que constitueixen una petita monografia de l'orgue de la catedral de Barcelona. A base d'aquests material documental, i d'altres notícies recollides posteriorment en els llibres d'aquell arxiu, es podrà fer, a no trigar, una monografia del orgue del repetit temple.

El present treball va destinat a historiar breument els orgues petits que ha tingut la nostra catedral a través dels temps. Cal observar que els documents parlen sempre dels «orgues majors», referintse a l'orgue de grans proporcions, installat, des de fa segles, damunt de la porta dita de Sant Iu o de Santa Clara. La denominació de «majors» s'aplicava a aquell instrument, per precisar la seva grandària, i al mateix temps per a donar idea dels cossos que formaven el seu total, que eren, la cadireta o positiu, el recitatiu, els ecos, etc. Tots aquests elements, degudament distribuits, formen en total el gran orgue, o els «orgues majors».

A més d'aquests instruments, de considerables proporcions, n'hi havien d'altres más petits, formant un sol cos, installats en algun lloc, amb caràcter definitiu, o bé independents, amb possibilitat d'ésser transportats d'un lloc a l'altre, nomenats, per això, portàtils o de regalia, en castellà *realejos*. També rebien la denominació d'orgues de peu. S'usaven a les catedrals i als grans mones-

tirs, per a usos diversos. Eren uns auxiliars dels grans orgues. A més es coneixien els «orgues de coll».

La catedral de Barcelona, com hem dit abans, tan amatent a tot el que signifiqués dignitat i esplendor del culte litúrgic, a més dels grans orgues, generalment de caràcter monumental, ha posseit bells exemplars de petits orgues, destinats a suplir la falta dels majors, sempre que les circumstàncies ho han reclamat.

Si en alguna ocasió la catedral s'ha vist faltada d'aquest requisit, aviat ha trobat ajut, prestat per algun devot i benefactor. Així consta que el rei en Pere III, enterat de que la seva catedral estava mancada del corresponent instrument, per a donar relleu a les funcions del culte sagrat, mana que hi sigui portat un dels organets del seu palau barceloní.

I la mateixa manifestació d'ajut a la catedral demostren les religioses del monestir de Pedralbes. Així consta en un document datat en 1392.

A voltes els documents del nostre arxiu parlen de la construcció o reparació d'un orgue petit, sense precisar si es tracta d'un de caràcter immòvil o portàtil. Consta que en 1437 el mestre orguener Joan Carnicer construiex uns «orgues menors».

Un altre document ens dóna a conèixer l'existència d'un orgue petit o menor, que estava situat «en la tribuna, dita dels músics, emplaçada damunt del portal del claustre, d'on va ser tret l'any 1584».

La cripta de Santa Eulàlia tenia el seu orgue petit, que s'utilitzava per a acompanyar el cant de les misses solemnes, que allí tenien lloc, molt sovint a petició dels molts barcelonins devots de la santa màrtir. Tenim notícies de la seva existència ja a finals del segle XIV. L'any 1541, davant l'estat deplorable en què es trobava aquell instrument, el Capítol va acordar que fos substituït per un de nou, la construcció del qual va ésser encomanada a un orguener flamenc, nomenat Perris, que durant una llarga temporada va residir a la nostra ciutat, i va portar a cap obres de gran interès. Segons el testimoni de mossèn Mas, l'any 1607 es varen aixecar queixes sobre la instal·lació d'aquest instrument, que constituïa un obstacle per a penetrar còmodament a la capella, ja que, «el armario de los fuelles llegaba a la mitad de la escalera de la cripta». Es de creure que les queixes deurien ésser ateses.

L'any 1677, en ésser destinada l'antiga sala capitular a capella del Santíssim Sagrament i al culte del bisbe barceloní sant Oleguer, el Capítol Catedral va acordar la instal·lació d'un orgue en aquell lloc. Naturalment, el nou instrument havia d'ésser fixe, i col·locat al cor que s'havia construït per a inquibir-hi els cantors. L'obra va ésser encomanada a Josep de Cesma Infanzón, un mestre orguener de gran prestigi en la seva època, que en aquells moments estava construint o reparant els grans orgues de la mateixa catedral. El Capítol Catedral va proposar a l'organer que volgués aprofitar per a la construcció del nou orguet de Sant Olaguer els elements que quedaven del vell que havia servit fins aleshores pel culte de la cripta de Santa Eulàlia i que es trobava en lamentable estat.

Però en Cesma d'Infanzón, no sabem per quines raons, no va realitzar el treball que li havia estat confiat. Segons sembla, va ésser el Capítol el que va retirar la confiança al dit orguener.. El cert és que, l'any següent l'encàrrec de construir el nou instrument és confiat a un frare de la Trinitat; podria ésser, per les dades, que fos fray Bartomeu Triay, que en aquells moments havia adquirit un gran prestigi en el ram de l'orgueneria. I cal recoinèixer que el tal prestigi era ben fonamentat, ja que el bon religiós havia publicat un tractat d'orgueneria, únic en el seu temps. I havia produït obres que l'acreditaven de bon mestre: Portaven la seva firma els orgues del monestir de Montserrat, de San Fèlix de Girona i de la vila de Sitges.

Però tampoc el Pare Triay, malgrat el seu reconegut prestigi va poder empendre les obres de construcció de l'orgue de la capella de Sant Olaguer. Segons canten els documents d'aquest arxiu, el Capítol va rectificar el seu acord, i va donar l'obra a fer al dit José de Cesma Infanzón. Així consta en un rebut, datat en 1681, que aquest havia rebut 100 dobles d'or, o sien 150 lliures i 10 sous, que li havia fet efectius el canonge i arcedià de Santa Maria del Mar, Lluís de Josa i de Paguera, que havia estat un dels comissaris de la canonització de san Oleguer. En aquest rebut consta que la dita quantitat era a compte de les 140 dobles que li havien estat promeses per a la fabricació de l'orgue destinat a la repetida capella [1].

[1] Arxiu Catedral, Manual Matias Marsal, f. 36.

En un altre document, datat en 1682, apareix un altre mestre orguener, nomenat Llàtzer Tramullas, la intervenció del qual en l'afer de l'orgue de la repetida capella, sembla un xic confusionària. Així es desprén del document que diu així: «A 23 de febrer de 1682, don Lluís de Josa, altre dels comissaris de San Olaguer, refereix que Làtzer Tranullas ha obrat dos orgas per a la capella de Sant Olaguer, que són sobra dels archs de la capella, a cambi de l'orgue vell que era en dita capella a la part de l'epístola, segons pacte firmat a 28 de novembre de 1680. Dit Tramullas té venuda dita orga a la Universitat de Torroella de Montgrí, en lo Empordà, per 100 lliures, sò és, 300 per l'orga i 100 de ports» [2].

Després de la transcripció d'aquest document hom no sap endevinar qui va ésser l'autor de l'orgue o dels orgues de la capella de Sant Oleguer: si en Cesma d'Infanzón o bé Llàtzer Tramullas. Les dades no lliguen. I encara augmenta el confusionisme saber que el darrer d'aquests orgueners va construir dos instruments per una capella de reduïdes dimensions.

I encara contribueix a enfosquir més aquestes notícies de l'Arxiu catedralici el fet de que Llàtzer Trumullas no és conegut entre els constructors d'orgues d'aquell temps. Així com el dels altres es veu repetit en diverses obres, el d'en Tramullas únicament es troba en la construcció dels orgues destinats a la capella de Sant Oleguer. Podria ésser, com ha passat moltes vegades, que es tractés d'un simple mestre fuster, collaborador d'algun mestre orguener, i coneixedor, per experiència, dels secrets d'aquesta manufactura.

Sigui com sigui, segons canten els documents, el nou instrument de la capella de Sant Oleguer no va pas donar un resultat gens satisfactori, car al cap de 30 anys, o sigui en 1712, ja es trobava en tan mal estat que va obligar al Capítol Catedral a dirigir-se al mestre orguener Josep Buscà, encarregant-li la construcció d'un orgue petit, amb destí a la repetida capella. En Buscà, que ja havia treballat en la reconstrucció de l'orgue gran de la mateixa Seu, va acreditar-se de debò en la nova comanda que se li va fer en aquesta ocasió. És, segurament el que encara es conserva a la Sala Capitular de la nostra catedral, com una joia històrica, i que en moltes

[2] Arxiu Catedral, «Civella», 5, f. 37.

ocasions ha prestat un magnífic servei al culte, en moments de reparacions dels grans orgues.

En Buscà va fer una obra bona i duradera. Tan és així, que a hores d'ara, passats més de 250 anys, l'orgue sona meravellosament, i el seu mecanisme està en perfecte estat de conservació. No fa molt el va reparar l'orguener barceloní Artur Escobar, del qual és la descripció que publiquem seguidament.

«El seu únic teclat consta de quatre octaves, la primera de les quals, com en tots els instruments de l'època, és de les dites d'octava curta. Té 45 notes. I, no caldria dir, que funcionava a base de sistema mecànic. Alguns dels seus tubs d'estany estan a la vista, formant un conjunt artístic admirable. Al costat dret tenia una petita palanca, que li servia de manxa per a donar vent als registres. Modernament ha estat sustituïda per un motoret elèctric.

»Consta de vuit registres, posats en moviment per mitjà d'uns petits tiradors, en els quals no hi figura el seu nom. Aquests registres són els següents: 1. Flautat tapat, 8 peus. — 2. Tutti. 3. Quinzena, 2′. — 4. Dotzena, 2′ $^1/_3$. — 5. Píccolo, 1 peu. — 6. Vintirirena. — 7. Ple, 3 fileres. — 8. Octava, 4 peus.

»Tenia set tacos, que feien de contres, per a doblar el baix de l'armonia. Els dits tacos han desaparegut però es veuen ben clars els forats corresponents on estaven situats.»

La decoració d'aquest instrument porta la firma del pintor i daurador Joan Gallart, el qual va rebre, en concepte d'honoraris, segons consta en els documents de l'arxiu, la quantitat de 77 lliures. En dues petites portes, que servien per tancar l'orgue, en la part interior, s'hi veuen dues figures de Verge, que, segons sembla, volen ésser de santa Cecília, l'una amb una palma del martiri a la mà, i l'altra tocant un orgue.

Aquests són els orgues menors que la catedral barcelonina ha tingut a través dels temps. Almenys són els que donen a conèixer els documents del repetit arxiu catedralici.

FRANCESCH BALDELLÓ, PREV.